

РЕЦЕНЗИЯ

на проф. д-р Йоана Минкова Спасова-Дикова,
Институт за изследване на изкуствата – БАН,
e-mail joanasd@yahoo.co.uk

по конкурс за заемане на академичната длъжност „доцент”
по „Режисура за драматичен театър”,
научно направление 8.4. „Театрално и филмово изкуство”,
с кандидат д-р Тея Сугарева,
гл. асистент в НАТФИЗ „Кръстьо Сарафов“

Д-р Тея Сугарева е главен асистент по режисура в НАТФИЗ „Кръстьо Сарафов“ от 2015 г. Тя е театрален режисьор на свободна практика от 2012 г. Освен с драматичен театър, тя се занимава още и с авторски проекти в естетиката на документалния и колаборативния театър. Научните ѝ интереси са в областта на режисьорските практики в България и работата на режисьора с драматурга.

Д-р Тея Сугарева завършва средно образование в Националната гимназия за древни езици и култури „Св. Константин-Кирил Философ” през 2008 г. През 2012 получава бакалавърска степен в НАТФИЗ „Кръстьо Сарафов” с дипломно представление „Мъртви души“ от Булгаков по Гогол. Става магистър по режисура за драматичен театър в НАТФИЗ „Кръстьо Сарафов” през 2013 г. с магистърска теза – „Аспекти на колаборацията между режисьора и драматурга в съвременния български театър“. От 2014 до 2017 г е докторант в НАТФИЗ „Кръстьо Сарафов“ като през 2017 г. ѝ е присъдена образователната и научна степен „доктор” в направление „Театрално и филмово изкуство“ с тема на дисертационен труд – „Режисьорската практика в България през 80-те и 90-те години на XX век – между драматургията на абсурда и естетиката на модернизма“.

Сугарева е театрален постановчик както в държавни театри, така и в независими театрални организации в страната. Работила е в Младежки театър „Николай Бинев”, Театър „София”, общински театър „Възраждане”, Малък градски театър „Зад канала”, Драматичен театър „Никола Вапцаров” – Благоевград, Драматичен театър „Боян Дановски” – Перник и др. За един сезон Тея Сугарева работи в САЩ, където поставя „Малкият принц“ и две едноактни пиеси от Тенеси Уилямс в Hanger Theatre (Ithaca, NY). По това време участва и в програмата *Directors project* на *Drama League*.

Практическият опит на д-р Сугарева в театъра като режисьор, е от голямо значение, както за педагогическата, така и за изследователската ѝ работа.

Представените за конкурса реализации на д-р Сугарева са свързани с режисьорската ѝ дейност и покриват необходимите наукометрични

показатели за придобиване на академичната длъжност „доцент” в областта на изискуемите разработки по показател В.4. в направление „Изкуство”.

Нейните търсения като творец са насочени към изследване на изострената социална чувствителност. Тя си служи с драматургична реконструкция и поставя фокус върху актьорското присъствие, което е в резултат на убедеността ѝ, че работата в театъра е екипна.

Освен за театрална сцена режисира и радиопиеси за БНР, както и представления за деца с елементи на интерактивен и физически театър. Част от нейните проекти са представяни на национални и международни форуми и са получили признание в критически отзиви и от публиката. Носител е на следните награди:

- Награда „Златен Кукерикон“ за млада надежда – 2013 г.
- Награда „Икар“ за дебют – 2014 г.
- Награда на Министерството на културата – Грамота за постижения - 2014 г.
- Награда на публиката от фестивала „Друмев театрални празници“ – 2021 г.

Като хабилитационен труд д-р Сугарева представя три спектакъла, според самата нея, показателни за режисьорския ѝ подход. Сугарева е убедена, че създаването на текст за театър и режисьорската работа върху драматургията на представлението са два взаимосвързани етапа от творческия процес в съвременния театър. Тя правомерно пише в подадената справка, че макар традиционното разбиране да разграничава драматурга и режисьора като отделни автономни фигури с ясно дефинирани функции, динамичното развитие на театралното изкуство през последните десетилетия подтиква към преосмисляне на тези роли. Търсенето на нови изразни средства, отварянето към колективното авторство и стремежът към нови пътища за въздействие върху зрителя водят логично до необходимостта от по-тясно партньорство между драматург и режисьор. Днес режисьорът е все по-малко тълкувател на готов текст и все повече активен съавтор, който изгражда смисловата структура на спектакъла – било чрез адаптация, колаборация или документално реконструиране на материала. В този контекст пиесата губи смисъла на монолитната основа, обуславяща формата на драматичният театър, и все повече се мисли като чернова – отворена, гъвкава, като матрица, способна да приюти парадигмите на всички участници в театралния процес.

Като първи спектакъл за конкурса Сугарева представя спектакъла „Момчето от последния чин“, който тя определя като знаков за взаимодействието между режисьор и драматург, осъществено косвено посредством превода. Текстът на Хуан Майорга, макар и съществуващ в завършен драматургичен вид, бива пречупен през културната чувствителност на преводача, върху която стъпва интерпретацията на режисьора. В този процес преводът не е просто езиково прехвърляне, а

повод за колаборативен акт, който позволява изграждането на нови смислови пластове. Благодарение на близкото сътрудничество с преводача, особено в случай, в който режисьорът не владее оригиналния език на пиесата и няма контакт от първа ръка с автора, режисьорската интерпретация в пиесата се ориентира към някакви по-общи виждания и гледни точки на различни субекти. Такъв тип междусубектни отношения, макар и съобразно доста ограничен формално-буквален принцип, неминуемо водят до по-сложна режисьорска интерпретация, за което говори Сугарева. Принципно би следвало да се отчете, че театралният процес би могъл да бъде сведен до серия преводи по пътя от драматургичен текст към театрално представление, включвайки драматурга, режисьора, сценографа, костюмографа, композитора, изпълнителите, публиката. Суарева е избрала за всичките си спектакли да разказва доста конкретно техните теми, смисъл, послания, които носят и които тя се е стреми да изведе посредством своите режисьорски интерпретации. В конкретния случай тя обозначава основната тема на „Момчето от последния чин“ за признаването на децата като автономни личности. Това дава информация за нейните идеи и усилия, но е необходим по-задълбочен анализ на нейния личен творчески метод, което важи и за останалите представени нейни работи.

Другият спектакъл за конкурса е „Покана за вечеря“ на Оля Стоянова. Сугарева правомерно твърди, че в него наблюдаваме различен модел на междусубектно взаимодействие, именно на пряката колаборация между режисьор и автор, което е доста разпространено в театъра. В случая Сугарева отбелязва някои особености. Една от тях е, че драматургичният материал съществува предварително, но добива своята окончателна структура и форма в хода на репетициите, чрез активното въвличане на драматурга в постановъчната дейност (при принципно съществуваща възможност драматургът да пише „на гърба на актьорите“, т.е. специално за трупата, каквато не е случаят). Изтъкнато е още нещо общоприето, когато драматургът е жив съвременник. Това, че той има възможност да присъства, направлява и дебатира около актьорските импровизации и концептуалното изследване на режисьора. Важни сюжетни ходове и нюанси на образите се изграждат съвместно, режисьорът не просто тълкува, а участва в самото създаване на текста. Сугарева и тук разказва посланията на пиесата, в която се проблематизира темата за най-малката социална единица – семейството, и за състоянието на самотност, в което човекът е „сам сред своите и свой сред чуждите“. Би могло Сугарева при разказите на пиесите да разкрие по-обстойно своите мотиви при избора на текстове и своето творческо кредо.

За откритието си на друга форма на в контекста на междусубектното взаимодействие между творците споделя Сугарева по повод на авторския спектакъл „От какво се страхува Вирджиния Улф?“. В него освен функцията на режисьор, тя поема и водещата авторска роля чрез дивайзинг метода на работа с документални източници – писма, дневници, биографии. Текстът

възниква не като фикция, а като реконструкция на реален живот, изразен през филтъра на общото усещане на екипа за съдържащия се в него поетичен заряд. Това е модел, характерен за т.нар. документален театър, в който режисьорът играе ролята на драматург по фактите – събира, композира и организира сценично преживяване въз основа на реални свидетелства. В случая с „От какво се страхува Вирджиния Улф?“ драматургичната плът прехвърля документалното измерение и достига до философско размишление върху смъртта като акт на достойнство и съпротива. По думите на Сугарева важна особеност на процеса е актьорското партньорство на съавтори в един колаборативен процес, благодарение на което спектакълът добива многопластовост на разказа, разнородност на жанра и богатство на изразните средства. Сугарева и в този случай посочва темата, а именно смъртта да бъде видян достоен и жизнеутвърждаващ акт, без да разгръща обаче своите идеи по отношение на собствените си режисьорски търсения.

Трите примера по думите на Сугарева би следвало да очертаят някои основни модели на режисьорската ѝ практика, в която доминира режисьорската намеса в драматургичните полета: от интерпретативно изграждане на нов смисъл върху вече съществуващ текст, през колективно авторство, до създаване на сценичен разказ чрез документална реконструкция. По-скоро става обаче става дума за принципно възможни модели на взаимодействие между текста за театър и режисьорската интерпретация, характерни за сценичните изкуства, където тези модели свидетелстват за осмислянето на театралния процес като поле, в което ролята на режисьора еволюира – от посредник между текст и публика към съавтор на самото театрално съдържание.

Като препоръка би могло д-р Сугарева да представя повече свои текстове като изследовател, маркирани с нейните собствени режисьорски подходи, които определят уникалния ѝ творчески потенциал.

За конкурса за придобиване на академичната длъжност „доцент“ като допълнение са представени няколко статии в специализирани издания. Някои от които са под печат. Извън публикациите, представени за конкурса, би могло да се отбележи, че д-р Сугарева е и автор на книгата „Между драматургията на абсурда и естетиката на модернизма (Режисьорската практика в България през 80-те и 90-те години на XX век)“, 2021, която е в резултат на работата ѝ по докторската ѝ дисертация. В нея се изследват и обобщават основните изследователски направления, свързани с театралната режисура, творческата колаборация и процесите на утвърждаване на режисьорската фигура като водеща в съвременната сценична практика. В този труд се изучава спецификата на процесите в развитието на българската режисура от посочения период, а именно от драматургията на абсурда и

естетиката на модернизма. Похвална е българистичната насоченост и и това, че във фокуса на внимание си трима емблематични за българския театър режисьори с тяхната работа върху текстове от драматургията на абсурда или такива, съдържащи „частично белезите на абсурдистката драма“: Крикор Азарян – с представлението „Януари“ от Йордан Радичков, Леон Даниел – „В очакване на Годо“ от Самюел Бекет и Стоян Камбарев - „Завръщане у дома“ от Харолд Пинтър. Определяйки предмета на изследването като изучаване на отношението между така формираните режисьорски практики и цялостната театрална ситуация в българския театър през 80-те и 90-те години на ХХ век, авторката заявява намерението си да използва материала на научното търсене, за да очертае тенденциите в развитието на българската режисура, както и ролята на режисьора за определяне образа на днешния български театър. Така зададена, посоката на изследването прави необходима формулираната хипотеза, че в работата си върху драматургията на абсурда българската режисура от 80-те и 90-те години на ХХ век не само трансформира представата за фигурата на режисьора от „преводач на смисъла на пиесата на сценичен език“ в „генератор на идеи“, но прави „възможно придвижването на българското театрално изкуство от пространството на модернизма към идеите на постмодернизма.“. Набелязаните цели за проверка на хипотезата са свързани с очертаване фигурата на режисьора чрез проследяване на промените във функциите, мястото, както и по отношение на цялостното режисьорско присъствие в театралния процес у нас, с фокус върху периода на 80-те и 90-те години на ХХ век. Естествено, този времеви диапазон е свързан както с предходния, така и с последвалите етапи, а в перспектива – и с тенденциите в развитието на театралния процес у нас днес. Изследват се теоретичните и исторически параметри на драматургията и театъра на абсурда; спецификата на развитие на културните процеси в българския обществен живот след 1989 г. и ситуацията в театъра през 80 те и 90-те години. По посока на научните интереси на Сугарева като цяло, в труда е направен опит да се изведе модел за съдържанието на понятието режисьор; релацията между промените в мисленето за ролята и функцията на режисьора в театралния процес и особеностите на режисьорската практика в българския театър от края на ХХ век.

От 2016 г. насам изследователската ѝ дейност в областта на театралното изкуство намира израз и в участието ѝ с доклади на редица национални и международни научни конференции. Тематичният фокус на нейните изследвания се разгръща около трансформациите в театралния език, еволюцията на режисьорската идентичност и съвременните измерения на колаборацията между режисьор и драматург в контекста на новите културни реалности.

Сугарева има над десетгодишен преподавателски опит. Тя е гост-преподавател от 2012 г., от 2015 г. асистент, а от 2018 г. главен асистент в НАТФИЗ „Кръстьо Сарафов“ – в катедра „Драматичен театър“.

Преподавала е следните дисциплини:

„Режисура на драматичен театър“ в специалност „Режисура за драматичен театър“ като асистент на проф. Снежина Танковска;

„Методологии на постановъчния процес“ в специалност „Режисура в сценичните изкуства“ заедно с гл.ас. д-р Мартин Киселов;

„Актьорство за драматичен театър“ и „Сценична реч“ в специалност „Актьорство за драматичен театър“ като асистент на проф. Снежина Танковска;

„Актьорството за драматичен театър“, „Актьорски практики“, „Интерактивен физически театър“ в специалност „Танцов театър“ като асистент на проф. Снежина Танковска, а от 2021 г. като водещ преподавател по дисциплината;

„Актьорство за театър на движението“ в специалност „Театър на движението – Невербален театър“ като водещ преподавател по дисциплината;

„Основи на режисурата“ в специалност „Актьорство за драматичен театър“ като водещ преподавател по дисциплината;

„Основи на режисурата за драматичен театър“ в специалност „Сценография“ като асистент на проф. Снежина Танковска.

Преподавателската ѝ методика включва елементи на експериментален подход, психофизически тренинг, колаборативен театър и критическо наблюдение. Работи с идеята за създаване на мислещи артисти, способни да генерират идеи и да бъдат съавтори в театралния процес.

Разработила е авторски и съвместни учебни програми по „Актьорски практики“, „Интерактивен театър“ и „Методологии на постановъчния процес“.

В рамките на преподавателската си дейност е участвала като преподавател в уъркшопи и ателиета в НАТФИЗ по теми:

„Срещи в аванс: Райнер Вернер Фасбиндер“ върху пиесата „Гастарбайтер“, ателие със студенти от IV курс Актьорство за драматичен театър (декември 2014 – февруари 2015);

Системата на Станиславски – ателие в НАТФИЗ със студенти от ТОХО, Япония (Март 2014).

Участвала е в международни образователни програми, артистични резиденции и международни уъркшопи, сред които:

Лаборатория *Transformative Encounters* с Nullo Facchini, 2018 г.

Directors Project към *Drama League*, Ню Йорк – престижна резидентска програма за млади режисьори, 2014 г.

“Physical Theatre and Clown Acting”, Steve Pacek, 2014 г.

“Viewpoints” Barbara Lanciers, Juanita Rockwell, Gabriel Shanks, 2013 г.

“Movement Elements of Classical Chinese Beijing opera” - Jiali Xu, 2011

г.

“Dialogues with Your Voice” - Kristin Linklater, 2010 г.

Провеждала е самостоятелни уъркшопи и лекции в страната и чужбина на теми като:

“European Theatre”, част от дейностите в *Directors Project* на *Drama League*, 2014;

„Театрална режисура“, част от МОНТФИЗ Арт фест, 2015;

„Колаборативен театър“, част от дейностите по проект „Ще ти разкажа приказка“ на сдружение *Libertarium*, 2017;

„От текста до сцената“, час от дейностите по проект „От какво се страхува Вирджиния Улф?“ на Сдружение „Енсо“, 2023.

Съгласна съм с изтъкнатите от д-р Сугарева приноси като изследовател, режисьор и педагог, а те са:

1. Създаване и реализирана сцената на оригинални театрални текстове и сценични адаптации, в които интегрира (авто)биографични, литературни, философски и документални пластове. По този начин тя се опитва да развитие на нов сценичен език, основан на колаборативния процес, отразен в авторската драматургия.

2. Разработване на критически апарат за анализ на театралните тенденции в България от края на ХХ век до днес, с акцент върху процесите на преход от модернизъм към постмодернизъм и произтеклите естетически обновления, като по този начин се стреми да допринесе за разширяването на историографските и аналитичните полета на театрознанието у нас.

3. Утвърждаване на модел на режисьорска и преподавателска дейност, основан на критическа мисъл, лична творческа позиция и експериментален подход към формата, структурата и съдържанието на театралния спектакъл, ситуиран в граничните полета между драматичния и физическия театър.

4. Теоретично и емпирично осмисляне на съществуващия педагогически подход в обучението по „Театър на движението – Танцов театър“, посредством разработване на учебна програма, която включва колаборативни и интерактивни методи от физическия театър, съобразени с психофизическите способности на младия артист за танцов театър.

Може да се отбележи, че Сугарева въвежда и практически модул за изучаване на Физически театър в рамките на дисциплината „Методологии на постановъчния процес“ за студенти в магистърската програма „Режисура в сценичните изкуства“.

С оглед на вече изтъкнатите качества на д-р Тея Сугарева като режисьор, изследовател и преподавател в областта на театралното изкуство, както и на приносните моменти в представените за хабилитиране материали, давам положителна оценка и подкрепям кандидатурата ѝ за заемане на академичната длъжност „доцент” по „Режисура за драматичен театър“ в НАТФИЗ „Кръстьо Сарафов”.

30. 08. 2025

Подпис:

проф. д-р Йоана Спасова-Дикова